

Теріологія й теріологи в Україні 1970–2020-х років (від упорядника)

Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

ZAGORODNIUK, I. Theriology and mammalogists in Ukraine in the 1970s–2020s (from the editor). — The publication about modern mammalogists contains an overview of the biography and achievements of senior colleagues (60+), thanks to whom modern scientific schools and centres, research directions and traditions in social work were formed. The features of the galaxy of senior colleagues who became role models, teachers, opponents, and consultants for many young scientists are briefly considered. An additional section of the issue is devoted to a review of contributions of colleagues who are involved in the development of theriology, in particular collectors, taxidermists, museologists, and animal artists. Information about the specifics of formation of essays, their structure and scope is also provided; the names of people whose participation was especially valuable in organizing this issue are listed and they are acknowledged.

Вступне слово

Сучасні теріологічні дослідження в Україні мають специфіку, яка відрізняє їх від досліджень попередніх періодів. Вони розвиваються стало, тільки коли мова йде про такі галузі, як робота з колекціями, господарсько-важливими видами (надто мисливською фауною), модельними об'єктами тощо. Жодних «традиційних» досліджень у природі, обліків загоном, пастко-лініями чи на маршрутах тепер немає, і це ознака сьогодення. Попри те, що дикі й свійські ссавці наповнюють усе життя людей, вони все рідше стають об'єктом уваги науковців. Багато з сучасників пережили цей перехід болісно: нові часи дають дані, які неможливо порівнювали та об'єднувати в єдині часові ряди чи єдині вибірки з даними 20–50-річної давнини.

Узагальненої інформації про сучасних дослідників і дослідження в мережі небагато, і фактично вся вона зводиться до профілів у наукових соцмережах (ResearchGate, Scopus, Publons, LinkedIn, Orcid, Google Scholar та ін.). Проте, звичайно, така інформація обмежується посиланнями на джерела публікацій і наукометрією. Інша «крайність» — панегірики з приводу ювілеїв авторитетів, яких буває чимало, проте які з'являються все рідше. Важко, скажімо, уявити такий текст про Ігоря Михайловича Шейгаса, одного з провідних і безкомпромисних науковців системи Держкомлісу й ключового мисливствознавця, якому наступного року виповнюється 70 років, проте якого й на

його 60 не згадали, або про гнаного за принципові позиції Сергія Миколайовича Жилу, одного з найкращих знавців природи Полісся й біології хижих і ратичних, першокласного фахівця в галузі природоохоронного менеджменту.

Усі ми докладали зусиль, щоби виправити ситуацію з браком відомостей про колег, дописуючи нариси на сайті Українського теріологічного товариства та в українському сегменті Вікіпедії, проте повноцінні нариси створювалися майже виключно про людей минулого. Подібне узагальнено у попередньому випуску (Загороднюк 2022), сучасники ж «перебувають» у процесі розвитку, тому підсумки давати зарано і головне ще може бути попереду. Проте підсумки вже зробленого варто робити тепер, щоб розуміти, як і куди все розвивається. Надто з нагоди 50-річчя нашого товариства.

Ідея видання

Цей випуск присвячено колегам, що нині й, сподіваюся, ще довго й плідно працюватимуть у галузі науки, та тим, хто мав визначні успіхи, проте з роками змінив спеціальність або вирішив відпочити на пенсії. Про всіх дотичних написати не можна, тому обсяг обмежено переліком науковців, які досягли поважного віку (60+) і які переважно вже здобули свої найбільші перемоги, проте попереду ще узагальнення, монографії, рецензії, експертизи, довідники, підручники та інші форми роботи, яку, власне, і довіряє доля їм з огляду на набуті ними досвід і знання.

Тому, звісно, це — довідник, не панегірик, не некролог і не реклама. Це наша спроба узагальнити те, що вже відбулося і стало частиною нашої спільної історії, і наша особлива форма підтримки товариства, що в умовах жакливого війни має йти й іде під давнім гаслом «ніхто не забутий».

На щастя, обсяг інформації, доступної у мережі, про колег сучасності загалом достатній для підготовки нарисів навіть за умови, якби автор не знав ніколи особисто героя нарису. Тим паче, коли ми знаємо їх і їхні доробки, цінуємо зроблене і, зокрема й те, що вважаємо дуже важливим, проте те, що не набуло необхідного рівня визнання, хоча й заслуговує на це. І ще важливо показати, що такі здобутки досягаються не статусами, а талантами, натхненням і щоденною копіткою працею, незалежно від того, досягнуто це в рамках якогось технічного завдання, бюджетної теми чи власної ініціативи. Очевидно, що наукова діяльність — це творчість, пошук, ніколи і ніким не гарантований успіх, це натхнення, бажання розібратися, досягти розуміння і донести це до інших. Тобто здійснити основну функцію наукового знання — зробити його доступним, верифікованим і запущеним у колообіг.

Тому науковці залишаються самими собою не тільки на роботі, але в кожну годину, відпущену їм, — хоч це робота (яка є одночасно й хобі), хоч відпустка (а що це таке?), хоч мандрівка, хоч заняття спортом та якісь пристрасті життя, яким підвладні всі. У кожному стані науковці залишаються дослідниками і звернуть увагу, скажімо, на цікаву знахідку незалежно від ситуації,

в якій це сталося, а так само й серед ночі можуть сісти записати якісь мудрі думки, щоби зафіксувати певний етап осмислення, що йде по суті неперервно, проте що може бути затерто скоро іншими думками.

Зібрати цей блок нарисів було вкрай непросто, оскільки запити на біографічну інформацію нерідко закінчувалися образами, суть яких можна визначити словами «ще рано про мене писати некролог». Такі запити насторожували колег, хоча й змінювали їх, оскільки примушували самому оцінити зроблене і зрозуміти важливість виокремлення подальших пріоритетів. На щастя, ніхто з героїв нарисів за час підготовки видання не пішов з життя. І це тішить, хоча ми знаємо чимало прикладів передчасного фіналу, як це було в яскравих спалахах Олександра Кондратенка або Олександра Зорі.

Окремим блоком цього випуску є нариси про колег, що дотичні до теріології або мають значний вплив на неї — колекторів, таксидермістів, музеологів, анімалістів. Такі нариси підготовлено за тією самою схемою. Їх небагато, 23, і межа між колекторами та дослідниками або колекторами й музеологами є часом умовною, тому в якомусь новішому виданні, очевидно, будуть і перестановки та переоцінки, проте наразі це впорядковано саме так.

Методичні зауваги

Усі методичні особливості роботи з підготовки й упорядкування нарисів описано у вступній статті до попереднього випуску (Загороднюк 2022), включно з розділами «Джерела» (персональні профілі, публікації про науковців, архіви установ, аналіз публікацій дослідників, аналіз колекцій і етикеткових даних, текстові звіти й фотозвіти про конференції, інформація від інших колег¹ тощо), «Автори» (як правило, близькі колеги, соратники й учні героїв нарисів, проте було чимало відмов, що додало роботи упоряднику; урешті є нариси майже про всіх нині або донедавна активних теріологів старшого віку), «Скорочення» (вжиті стандартні чи відомі у спеціальній літературі скорочення, з анотованим списком, включно з ІЗАН, ННПМ, УТТ, с. н. с.). Щодо скорочень варто повторити деякі з них, дотичні до цього випуску:

ННПМ² та ІЗАН — Національний науково-природничий музей та Інститут зоології НАН України; УжНУ, ХНУ та інші подібні — Ужгородський і Харківський національні університети; ЗМКУ, ЗМД, МПХУ та ін. — Зоологічний музей Київського національного університету, Зоологічний музей ім. Б. Дибовського Львівського НУ, Музей природи Харківського НУ (більше про акроніми тут: Загороднюк & Шидловський 2014); УТМР та УТТ — Українське товариство мисливців і рибалок та Українське теріологічне товариство НАН України³.

¹ Надто стосовно теріологів, що залишилися в окупації або перебувають в евакуації без доступу до засобів зв'язку, а також колег, що пішли у «глибоку пенсію» і не йдуть на контакт.

² Для ННПМ зоологічну і палеонтологічну колекції позначають ННПМ-з та ННПМ-р.

³ До 1991 р. як УВ ВТТ — Українське відділення Всесоюзного теріологічного товариства.

Усі нариси підготовлено за єдиною схемою, яка включає бібліографічний блок (назва, автор, афіліація, резюме англійською та українською), три розділи про героя нарису — біографічну довідку (з портретом), розділ про внесок у розвиток теріології, розділ про інші особливості (чесноти, захоплення, відзнаки тощо), а також бібліографію дослідника і про дослідника (до 10 джерел). В окремих випадках вміщено +1 фото з циклу професійної активності дослідника (переважно в роботі). Загальний обсяг нарисів — 3–4 сторінки у заданому форматі, залежно від обсягу даних.

Подяки

Насамперед важливо сказати про команду, яка готувала це видання. Спільно з автором передмови, який виступив упорядником і науковим редактором, значні зусилля до планування змісту та редагування текстів доклали Золтан Баркасі (надто англомовні частини) та Сергій Харчук (українськомовні частини). Чимало корисних порад нами отримано від редакторів суміжних зоологічних видань — Галини Городиської та Наталії Новиченко.

При підготовці найскладніших за пошуком інформації нарисів значну допомогу надали Тетяна Атемасова, Галина Бумар, Вікторія Константінова, Елеонора Король, Арпад Крон, Людмила Ластікова, Юрій Олійник, Валентина Рязанцева, Анна Сіроткіна, Ігор Шидловський. Важливими були уточнення різних фактів (у частині випадків і авторська участь) від зоологів старшого покоління — Олега Федоровича Головача, Ігоря Георгійовича Ємельянова, Наталії Федорівни Жукової, Людмили Миколаївни Прокопчук, Леоніда Івановича Рековця, Юрія Олексійовича Семенова, Неоніли Степанівни Філіпчук, Людмили Сергіївни Шевченко.

Література

Загороднюк, І., І. Шидловський. 2014. Акроніми зоологічних колекцій України. *В кн.: Зоологічні колекції та музеї*. За ред. І. Загороднюка. ННПМ НАН України, Київ, 33–43.

Загороднюк, І. 2022. Визначні постаті та дослідницькі центри в історії української теріології (про ідею видання). *Novitates Theriologicae*, **14**: 7–14.

ЗАГОРДНЮК, І. Теріологія й теріологи сучасності в Україні 1970–2020-х років (від упорядника). — Видання про теріологів сучасності присвячено біографіям і доробкам колег старшого покоління (60+), завдяки яким формувалися сучасні наукові школи й центри, напрямки досліджень і традиції у товариській роботі. Стисло розглянуто особливості плеяди старших колег, які для багатьох молодих науковців стали прикладом наслідування, вчителями, опонентами, консультантами. Додатковим розділом випуску став огляд внесків колег, які причетні до розвитку теріології, зокрема колекторів, таксидермістів і музеологів, художників-аніمالістів. Наведено відомості про особливості формування нарисів, їх структуру й обсяг; перелічено імена людей, участь яких була особливо цінною при впорядкуванні цього випуску бюлетеня, яким висловлено подяки.